

JELENA MARKOVIĆ
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

ISHODIŠTA, ŽIVOT I ODJECI PRIČA O (NE)POSREDOVANIM ISKUSTVIMA IZ DJETINJSTVA U OBITELJI I MALIM GRUPAMA

U tekstu autorica propituje mogućnosti istraživanja narativnog okružja u kojemu djeca žive fokusirajući se ne samo na mogućnosti istraživanja situiranosti priča u konverzaciji nego i situiranosti priča u životu pojedinaca, obitelji i malih grupa slijedeći ideje istraživanja jezične socijalizacije. Izdvaja tri narativne prakse: pričanja o djetinjstvu i iskustvima djetinjstva odraslih i nepristupačnim iskustvima djeteta kao usmenost za djecu; pričanja o (ne)posredovanom iskustvu u djetetovoj nazočnosti; uzajamnu naraciju djeteta i odrasle osobe. U posebnu skupinu izdvaja pričanja među odraslima o djeci i (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva u čijim su oblicima uglavnom nataloženi svi učinci prije spomenutih narativnih praksi.

Ključne riječi: narativna socijalizacija, pričanja o djetinjstvu, narativno okružje, etnografija komunikacije, konverzacijska analiza, istraživanja jezične socijalizacije

Uvod

Promatrati ishodišta, život i odjek praksi pričanja o osobnim iskustvima iz djetinjstva (ili nekog drugog životnog razdoblja), u metodološkom smislu, nezahvalan je posao jer su izvedbene mogućnosti istraživanja daleko skromnije od ideala koji podrazumijeva mogućnost da se bude “muha na zidu” i tako svjedoči “prirodnoj” konverzacijskoj situaciji ili da se slijedi priča cijelo vrijeme njezina postojanja, često kroz više generacija.

Pričanja o djetinjstvu¹ u svakodnevnoj komunikaciji neraskidivim su dijelom konverzacijske situacije u koju su smještena bila ona “prirodna” ili istraživanjem

¹ Pričanja o djetinjstvu označavaju složenu mrežu svakodnevnih pojavnosti i oblika transmisije pričanja o (ne)posredovanim iskustvima djetinjstva, znanjima o djetinjstvu djece i odraslih i sjećanja na djetinjstvo kao životno razdoblje, odnosno pripovijesti koje su derivirane iz autobiografskih sjećanja i autobiografskih znanja svih dobnih skupina.

potaknuta i uvjetovana, ali su i dijelom puno šireg konteksta – života pojedinaca i skupina.

Folkloristika je do sada vrlo sustavno promišljala oblike pričanja o životu u svakodnevnom i istraživačkom kontekstu kao i u “generičkom” kontekstu postojećeg, arbitrarnog klasifikacijskog sustava žanrova, kao katkad konvencionalnih, katkad nestabilnih ili promjenjivih pripovjednih oblika koje žanrovski pokušavamo odrediti s obzirom na okolnosti u kojima se pričanje odvija, ali i s obzirom na strukturalne međuodnose priče, pripovijedanja, komunikacijske situacije i ispriповijedanog sadržaja. Iako takvim pristupom nastojimo uvažiti sve dinamične aspekte pričanja, smatram da iz folklorističke perspektive još uvijek nedovoljno razmatramo život priča o (ne)posredovanim iskustvima u malim grupama, a veliku pozornost pridajemo oblicima pričanja kao okaminama u vremenu i prostoru. Ukratko, izdvajamo ih iz konteksta života pojedinca i iz konteksta različitih procesa kojima su takva pričanja katkada uzrokom, a katkada posljedicom.

Imajući to u vidu, primarni zadatak ove rasprave je pozornost usmjeriti na ishodišta i implikacije pričanja o djetinjstvu te na život priča o (ne)posredovanim iskustvima u “malim” grupama na primjeru vlastita korpusa koji je nastao od 2005. do 2010. godine. U tom zadatku može pripomoći revalorizacija i primjena rješenja koja su ponudila istraživanja jezične socijalizacije. Ona su ponudila model kojim je moguće proširiti uvid s promatranja situiranosti priče o (ne)posredovanom iskustvu iz djetinjstva u konverzaciji k promatranju situiranosti priče u životu pojedinaca, obitelji i malih grupa.

Od istraživanja situiranosti priče u konverzaciji k istraživanju situiranosti priče u životu pojedinca, obitelji i malih grupa

Znanja proizašla iz istraživanja jezične socijalizacije nude novu, drukčiju vizuru promatranja međuljudske komunikacije i ishodišta svakodnevnih narativnih praksi, koja se prije svega traže u socijalizaciji uporabom jezika i socijalizaciji uporabe jezika u kontekstu svakodnevnih konverzacijskih aktivnosti. Najmanje su dvije metode/discipline svojim znanjima i metodološkim rješenjima utjecale na istraživanja jezične socijalizacije te su načinile prvi korak ka promatranju pričanja kao prakse u kontekstu komunikacije, a ne samo priče kao oblika. To su prije svega etnografija komunikacije i konverzacijska analiza.

Etnografiju komunikacije, koju je šezdesetih godina prošlog stoljeća odredio Dell Hymes, možemo smatrati pretečom istraživanja usmjerenih k izvedbi, i to na metodološkoj i epistemološkoj razini. Utemeljivši novi disciplinarni rukavac (o kojemu ima smisla govoriti i kao o metodološkom postupku) ponudio je okvir za interdisciplinarno istraživanje komunikacije, odnosno pojedinog komunikacijskog

čina kao događaja i procesa, odnosno njegovim širim kontekstom uvjetovanu uporabu.

Hymes nedostatke lingvistike vidi u tome što je ona zanemarila sadržaj govora, društvene znanosti (pod čime podrazumijeva i antropologiju i folkloristiku) su to isto učinile s njegovom formom te su obje to učinile s obrascima njihove uporabe (1971:43). Antropolozi su, smatra Hymes upotrebljavali govorne činjenice, ali su zanemarili njihove lingvističke karakteristike (1971:43). Primjedbu onodobnim antropološkim istraživanjima davali su i istraživači jezične socijalizacije koji prepoznaju dva pristupa obiteljskim narativnim praksama u dotadašnjoj znanstvenoj praksi: jedan je kognitivni koji je usredotočen na individualna pričanja, dok zanemaruje pričanja kao kolaborativnu aktivnost, a drugi sociološki koji je usredotočen na uzajamno naracijski aspekt pripovijedanja, ali ne i na uzajamno kognitivne aktivnosti. Nov pristup koji nastoje ponuditi određuju kao holistički, uvažavajući oba spomenuta pristupa (Ochs *et al.* 1989:241). Richard Bauman, Hymesov zagovornik i nastavljatelj, primjećuje nedostatke u odnosu književne teorije i antropologije, promovirajući razumijevanje izvedbe kao načina komunikacije. Bauman smatra da “[k]njiževni teoretičari katkada gledaju izvan teksta, a prema odnosu između priče i događaja o kojima ona priča, dok antropolozi gledaju u drugom smjeru, prema odnosu između priča i događaja u kojima su ispričane” (Bauman 1986:3).

Ističući doprinose lingvistike folkloristici i obrnuto, Hymes zagovara definiranje komunikacijskog ponašanja kao folklorističkog predmeta i to na estetskoj, ekspresivnoj ili stilističkoj razini, a ne žanrova kao inicijalnog predmeta. Istraživanja interakcija trebala bi zauzeti središnje mjesto u holističkom pogledu na društveni život, smatraju i oni koji se bave primarno konverzacijskom analizom (Goodwin i Heritage 1990:300).

U folkloristici je etnografija komunikacije zaživjela s određenim modifikacijama kao etnografija usmene književnosti (izvedbe) (Bauman 1975; 1986). Bauman smatra da usmjerenost na izvedbu može označiti zaokret “nove folkloristike” koja će biti oslobođena usmjerenosti na tradicijske prežitke nekih prošlih vremena “i koja će moći uključiti puno više od cjelokupnosti ljudskog iskustva” (1975:306).

Konverzacijska analiza promatra priču u kontekstu interakcije u kojoj je smještena, a ne kao “samodostatne opise” (usp. Goodwin i Heritage 1990:300). Ona se zanima za načine strukturiranja priče uvažavajući kontingencije interakcija (usp. *ibid.*:298-299). Konverzacijska je analiza proglašavana i svojevrsnom alternativom tradicionalnoj etnografskoj praksi intervjuiranja kao oblika komunikacije istraživača i njegovih sugovornika i njezinoj interpretaciji jer nudi pristup kojim se obraća pozornost ulozi publike u organizaciji priče, konaracijskim aktivnostima, situacijskoj uvjetovanosti pričanja za antropologa, važnosti konteksta, međukulturnoj komunikaciji, analizi interaktivne osnove u kojoj su ugrađeni jezik, poruke, kognicija, značenje itd. (usp. *ibid.*:301-302).

Važan korak k promatranju ishodišta, života i odjeka priča o (ne)posredovanim iskustvima u obitelji i “malim” grupama načinila su istraživanja jezične socijalizacije (ili točnije njihova tzv. druga generacija) koja su kombinirala znanja antropologije, psihologije, lingvistike. Spomenuta se istraživanja bave, pojednostavljeno, pitanjima kako djeca kao manje iskusni članovi pojedine zajednice usvajaju jezik i narativne kompetencije u interakciji s vršnjacima i iskusnijim članovima društva, kako postaju kompetentni dionici zajednice te kako se narativno socijaliziraju.

Interdisciplinarnost u istraživanjima jezične socijalizacije nije u početku naišla na širom otvorena vrata unutar akademske zajednice. Tadašnja marginalnost istraživanja djece i djetinjstva u antropologiji uzrokovana je snažnom predodžbom prema kojoj su djeca prije prirodna nego kulturna bića (Ochs 2002:100). Ta je percepcija, smatra Ochs, toliko snažna da se antropolozi koji se bave ranim djetinjstvom percipiraju kao da zadiru u razvojnu psihologiju ili se u najmanju ruku njihova istraživanja smještaju između tih dviju disciplina (ibid.:99).

Studije jezične socijalizacije zanimaju se za dva glavna aspekta socijalizacije, a to su socijalizacija uporabom jezika i socijalizacija uporabe jezika (usp. npr. Ochs i Schieffelin 1984; Schieffelin i Ochs 1986). Interakcijama djece i odraslih te interakcijama među vršnjacima, pri čemu odrasla osoba može biti i promatračem i moderatorom ili sudionikom, a dijete može biti aktivniji ili pasivniji sudionik, djeca usvajaju lingvističke i društvene vještine te kulturno specifične vrijednosti. Uče kako organizirati iskustvo, kako komunicirati, pričati, kako pregovarati, indeksirati i sudjelovati u različitim društvenim kontekstima i u njima preuzimati različite uloge. Učeći kako govoriti djeca uče kako razmišljati, kako se ponašati, kako pamtit, osjećati i kako izraziti svoje osjećaje. Usvajanje jezika nije samo usvajanje jezičnih normi, već je i učenje kako jezik upotrebljavati na društveno i kulturno prihvatljiv način sudjelovanja u konstrukciji konteksta jezične aktivnosti. Učenjem i socijalizacijom postajemo kompetentni *bricoleuri*, da se poslužim terminom Lévi-Straussa ili, bahtinovskom terminologijom govoreći, postajemo govornici kulture koji nikad nisu oslobođeni konvencionalnih aspekata jezika. Upravo su na toj razini istraživanja jezične socijalizacije relevantna za promišljanja ne samo uloge jezika u oblikovanju iskustva već i pitanja žanrovske socijalizacije. Proces žanrovske socijalizacije počinje vrlo rano u djetinjstvu i to u doba kad dijete još ne zna pripovijedati priču. Osobne su pripovijesti, odnosno pričanja o zajedničkim iskustvima, resurs kojim djeca uče izraziti i razumjeti svoje iskustvo. Studije jezične socijalizacije ponudile su okvir unutar kojega se može promatrati kako se kulturni obrasci jezikom, ali i pričama o (ne)posredovanim iskustvima prenose s generacije na generaciju kao i u svakodnevnim interakcijama.

Tzv. druga generacija istraživača unutar interdisciplinarnog područja istraživanja jezične socijalizacije je najviše doprinijela istraživanju narativnih praksi koje mnemonijski i žanrovski socijaliziraju novog člana zajednice (posebice

dijete) i koje utječu na socijalnu konstrukciju sebstva (npr. Corsaro i Miller 1992; Miller i Byhouwer Moore 1989; Miller *et al.* 1990; Miller *et al.* 1992; Miller 1994; Miller *et al.* 1996) te je ponudila nov i svjež, doduše, neosvijestjen uvid u ishodišta, život i odjeke priča o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva u obitelji i malim grupama kao i u situiranost priče u životu pojedinaca i grupa.

Djetetovo narativno okružje i njegove implikacije

Dijete od svoga rođenja živi u narativnom okružju gdje ljudi pripovijedaju i to ponajviše svoje i djetetovo prošlo iskustvo. Ovisno o narativnom okružju u kojemu djeca žive, ovisit će dijelom i dječje narativne prakse i načini (re)konstruiranja njihova poimanja sebe (usp. npr. Bruner 1986; Miller *et al.* 1990; Miller *et al.* 1992; Miller 1994; Miller *et al.* 1996). Djeca su katkada samo promatrači ili, doslovno, samo prisutni nekom pripovijedanju ili konverzaciji, katkada su više ili manje samostalni sudionici, a katkada samostalni pripovjedači, što ovisi o djetetovoj dobi, interesima i trenutnim aktivnostima, namjerama odraslih i njihovim trenutnim aktivnostima, konverzacijskom kontekstu, kao i o brojnim društvenim i kulturološkim silnicama. Neke pripovijesti o tuđem iskustvu djeca čuju više puta i upamte ih, čime one mogu postati njihovim repertoarom priča o tuđem, posredovanom iskustvu. Neke pripovijesti o vlastitome iskustvu pričanjem neke druge osobe mogu postati dijelom aktivnog repertoara djeteta, a time i osobne pripovijesti u smislu folklorističkog žanra. Neke pripovijesti o vlastitom iskustvu iz djetinjstva ne moraju imati narativnog posrednika. Neke priče djeca mogu čuti ili pričati samo jednom. Mnoge od njih će zaboraviti, a samo neke upamtiti. Neke mogu utjecati na djetetovo poimanje sebe i poimanje drugih ljudi. Priče katkad mogu proizvesti neočekivane učinke i postati važnim pripovijestima u životu djeteta i buduće odrasle osobe. Obitelj, ali i djetetova najbliža okolina, važnim su mjestom jezične, narativne i mnemonijske socijalizacije.

Skupina tzv. druge generacije istraživača jezične socijalizacije bavila se narativnim praksama vrlo male djece (od oko 2 godine starosti) i narativnim praksama odraslih upućenima djeci ili pripovijedanjima u dječjoj nazočnosti radi uvida u jezičnu, mnemonijsku i žanrovsku socijaliziraju dijeta i njihov utjecaj na socijalnu konstrukciju sebstva. Istraživačica Peggy Miller i njezini suradnici zanimali su se za rano dječje pripovijedanje o osobnom iskustvu, narativne prakse koje su poveznice između djece i odraslih (posebno članova obitelji), značajke i učinke narativnog okružja u kojemu djeca žive te kako narativne prakse utječu na razne oblike socijalizacije i kojih su socijalizacijskih procesa nusproizvodi (usp. Miller i Sperry 1988; Miller i Byhouwer Moore 1989; Miller *et al.* 1990; Miller 1994; Miller *et al.* 1996).²

² Mnoga istraživanja u posljednjem desetljeću posvećena su razvoju autobiografskog pamćenja

Peggy Miller dotadašnja istraživanja socijalizacije koja se tiču djece i pripovijedanja pod okriljem razvojne psihologije i antropologije smatra nedostatnima jer se razvojna psihologija zanimala za pripovjedne aktivnosti djece, ali ne i za narativno okružje u kojem djeca borave, a antropolozi (ali i folkloristi) su se zanimali za prakse pričanja, ali ne i za načine na koje su djeca u njih uključena (Miller 1994:164). Miller stoga zagovara diskurzivni model socijalizacije prema kojem su osnovni parametri za njezino propitivanje sljedeći: institucija, dijete (ili neki drugi novi član zajednice), odrasla osoba i vrsta diskursa. Primijenjen na obitelj, instituciju u kojoj se odvija rana socijalizacija, model pretpostavlja da se mala djeca socijaliziraju u sustav značenja opetovanim interakcijama s članovima obitelji, koje su pak posredovane određenim tipovima diskursa (ibid.:159-160). Taj model nudi uvid u svakodnevne narativne prakse u djetetovu okružju i narativne prakse djece te se usredotočuje na njihovu strukturu, odnosno kako se upotrebljavaju u odnosu na malu djecu.

Rano dječje pripovijedanje o specifičnom distanciranom prošlom događaju (ne i neposrednom) u središtu je spomenutog modela, a takve se naracije nazivaju “konverzacijske priče o osobnom iskustvu” (Miller i Sperry 1988). One svojim osobitostima odgovaraju primjerice konceptu pripovijesti o osobnom iskustvu Labova i Waletzskog (1997), ali katkad i osobnim pripovijestima Stahlove (npr. 1989).³ Miller i Sperry “epizodu govorenja o prošlosti” smatraju osnovnom analitičkom jedinicom i kategorijom, a definiraju je kao jedan ili više iskaza djeteta koji su nekomu naslovljeni i koji opisuju neki prošli događaj koji se dogodio djetetu ili nekomu njemu bliskomu. Epizode se eksplicitno definiraju kao interakcijske i konverzacijske (Miller i Sperry 1988:297).

Pričanja o specifičnom distanciranom prošlom iskustvu dijelom su svakodnevnog repertoara male djece i njihovih roditelja ili drugih odraslih osoba. Dijete živi u narativnom okružju: odrasli pripovijedaju među sobom, pripovijedaju djetetu, pripovijedaju o djetetu. Pripovijedaju također o svome djetinjstvu, a publika može biti i dijete, bilo da je priča njemu upućena ili se dijete jednostavno našlo u takvu narativnom okružju. Brojne su varijante djetetova sudjelovanja u narativnim praksama. Prisjećanje na prošla iskustva i pripovijedanje o njima dijelom su društvene interakcije. Gotovo uvijek kad

i narativnih kompetencija s obzirom na narativne i prisjećajne prakse djece, adolescenata i odraslih (usp. Fivush 2008; Fivush *et al.* 2005; Fivush i Nelson 2006). Mnogi su radovi unutar psihologije posvećeni i tzv. razvoju životne priče (npr. Habermas 2007; Habermas i Bluch 2000).

³ Folklorističko poimanje osobne pripovijesti kao žanra koji je dijelom stalnog repertoara, bilo tijekom cijelog životnog ciklusa ili u nekom njegovu dijelu, nije istovjetno “žanru” za koji se zanimaju Miller i Sperry (1988), iako mnoge od pretpostavljenih pripovijesti mogu biti dijelom pripovjedačeva repertoara, a time, u folklorističkom smislu, žanr osobne pripovijesti. Većina pripovijesti o osobnom iskustvu neće se ponavljati, neće ući u pripovjedačev repertoar priča o (ne)posredovanom iskustvu i bit će zaboravljena. Ukratko, njihova ponovljivost autoricama ne predstavlja kriterij u definiranim nitima u pokušaju priskrbljivanja žanrovskog legitimiteta takvim pričama.

se susretnemo sa starim prijateljima, kad razgovaramo sa svojom djecom i roditeljima, ili kad se okupimo u krugu obitelji, razgovaramo o prošlosti. Prije nego li je dijete sposobno pripovijedati o vlastitom iskustvu ono ne samo da sluša nego i participira raznim oblicima neverbalne komunikacije i nailazi na potporu svoje okoline (usp. Eisenberg 1985; Fivush *et al.* 2005; Hudson 1990), a pripovijesti o osobnom iskustvu među prvim su narativima u kojima djeca sudjeluju u obiteljskim pričanjima. “Konverzacijske priče o osobnom iskustvu” (Miller i Sperry 1988), kao i usmeno pripovijedanje tradicijske ili netradicijske provenijencije i priče koje se djeci čitaju utječu na razvoj dječje narativne kompetencije.

Studije o jezičnoj socijalizaciji tzv. druge generacije najveći su doprinos dale upravo problematiziranjem uloge koju pričanja o osobnom iskustvu imaju u različitim vezama djeteta i njegovog skrbnika, odnosno, pitanjem kako se osobno pripovijedanje prakticira u odnosu na dijete u narativnom okružju.

Mnoge narativne prakse, one usmene i pisane, tradicijske i netradicijske, književne i neknjiževne, imaju katkad osviještenu didaktičku funkciju koja može biti institucionalizirana ili kroz sustav obrazovanja ili tradicijsku kulturu. Međutim, narativne prakse koje su važan čimbenik u procesu socijalizacije, odnosno imaju veliki socijalizacijski potencijal, prije svega su neformalni, svakodnevni, prožimajući narativni iskazi kojima ljudi pričaju o vlastitom iskustvu. Oni najčešće nemaju osviještenu didaktičku funkciju te katkad i nisu upućeni djetetu kao recipijentu, odnosno, dijete nije naslovljenik priče (Miller i Byhouwer Moore 1989:429; usp. Miller 1994:158). No, unatoč tome, “one igraju snažnu ulogu u socijalizaciji djetinjstva i posebno su važne za samokonstrukciju” (Miller 1994:159; usp. Miller i Byhouwer Moore 1989:429).

Svakodnevno pričamo i slušamo. Pričamo vlastita i tuđa iskustva. Slušamo pričanja o vlastitim i tuđim iskustvima. Doživljavamo, mislimo, osjećamo i pripovijedamo s drugima. Uzajamna naracija, uzajamna mnemonija i uzajamna kognicija aktivnosti su koje naše živote čine smislenim cjelinama tako što nam pomažu da se snađemo u mnoštvu pričanja, sjećanja i mišljenja. Isto to čine i djeca.

Istraživači jezične socijalizacije osmislili su komparativni okvir za konceptualizaciju načina kojima pripovijesti o osobnom iskustvu sudjeluju u procesima socijalizacije i usvajanja jezika. Taj okvir uključuje parametre kao što su narativno okružje u kojemu dijete živi te učinci takva okružja na dijete (npr. Miller i Byhouwer Moore 1989).

Do tada zanemarena pitanja koja neka od spomenutih istraživanja postavljaju, a tiču se narativnog okružja u kojemu djeca žive i njegovih reperkusija, jesu: kakav učinak “obične” pripovijesti o osobnom iskustvu odraslih imaju na dijete koje se tu doslovno slučajno našlo i koji su mogući ili uobičajeni oblici strukture sudionika, odnosno kako se dijete može uključiti u pripovjedne aktivnosti (usp. *ibid.*:431-432).

Funkcije pričanja o prošlom iskustvu koja povezuju dijete i roditelje (ili odraslu osobu koja se o djetetu brine) mogu biti raznovrsne. Na konverzacijskoj razini funkcije mogu biti uvođenje nove teme, ili pak očuvanje konverzacije. Funkcija im može biti i ilustracija govornikove perspektive. Može biti informativna (ako se dvoje govornika nije dugo vidjelo ili ako govornik prepričava bizaran, uzbuđljiv ili smiješan doživljaj) ili zabavna. Funkcija im može biti prikazivanje pripovjedača u pozitivnom svjetlu ili pripovijedanje o neuspjehu ili sl., ali i potvrda ili definiranje osobnih odnosa zajedničkim prisjećanjem zajedničkog iskustva itd. (usp. Miller *et al.* 1989:463-464).

Miller i Byhouwer Moore u narativnom okružju djece u svakodnevici raspoznaju priče koje se mogu pripovijedati 1. *djeci* kao sugovornicima, 2. zajednički *s djecom* kao konaratorima i 3. *u nazočnosti djece* (Miller i Byhouwer Moore 1989:432 i dalje). Istraživanja jezične socijalizacije su pokazala i da mala djeca mogu biti uključena u osobno pripovijedanje na tri načina: 1. pripovijeda se *u dječjoj nazočnosti*, 2. *o djeci* kao ratificiranim sudionicima,⁴ 3. *s djecom* kao konaratorima (Miller 1994:165-171). Također, izdvojene su i tri narativne prakse koje mogu biti relevantne za samokonstrukciju, a to su: 1. odrasla osoba priča *o djetetu u njegovoj nazočnosti*, 2. odrasla osoba *intervenira u dječje pripovijedanje*, 3. *prihvatanje tuđih priča kao djetetovih vlastitih* (Miller i Byhouwer Moore 1989:440-441; Miller *et al.* 1990:296-305).

Ove perspektive pokazuju kompleksnu mrežu odnosa i priča koje svakodnevno stvaramo i živimo i koje se upisuju kao resurs za naše narativne prakse i doživljaje sebe kroz životni ciklus.

Dakle, postoje najmanje tri važne perspektive. Jedna je, dakle, pričanje o osobnom iskustvu u djetetovu narativnom okružju (Miller i Byhouwer Moore 1989), druga je djetetovo sudjelovanje u narativnim praksama o osobnom iskustvu (Miller 1994), a treća je perspektiva koja promišlja narativne prakse s obzirom na njihovu funkciju u djetetovoj samokonstrukciji (Miller *et al.* 1990).

Na vlastitoj građi namjera mi je dalje u tekstu prema modificiranom spomenutom modelu pobliže promotriti tri skupine narativnih praksi o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva u svakodnevnoj komunikaciji s obzirom na stupanj uključenosti djece u njima, koje čine narativnu vezu djeteta i odrasle osobe te se prenose s generacije na generaciju. Takav model omogućuje promatranje kako se priče (re)konstruiraju i prenose tijekom životnog ciklusa pojedinaca u obitelji i malim grupama. Pozornost će biti usmjerena i na implikacije takvih naracija. One su:

1. pričanja o djetinjstvu i iskustvima djetinjstva odraslih i nepristupačnim iskustvima djeteta kao *usmenost za djecu*;

⁴ Primjerice kad majka ispriča drugoj odrasloj osobi iskustvo koje je primarno djetetovo i onda se okrene i pita dijete: "Je li tako?" tražeći time djetetov odgovor. Dijete pri tome može slušati, prekidati, ignorirati pripovjedni događaj.

2. pričanja o (ne)posredovanom iskustvu u *djetetovoj nazočnosti*;
3. *uzajamna naracija* djeteta i odrasle osobe ili interveniranje u dječje pripovijedanje.

Možemo govoriti i o još jednoj skupini narativnih praksi koje se pripovijedaju *među odraslima* i to o djeci i (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva, a u čijim su oblicima uglavnom nataloženi svi učinci narativnih praksi koje sam pobrojala.

Pričanja o djetinjstvu i iskustvima djetinjstva odraslih i nepristupačnim iskustvima djeteta kao usmenost za djecu

U ovu skupinu narativnih praksi koje imaju funkciju usmenosti za dijete uvrstila sam:

1. priče o djetinjstvu i iskustvima djetinjstva odraslih,
2. priče o nepristupačnim iskustvima djeteta.

Riječ je, dakle, o narativnim praksama odraslih kojima pripovijedaju o vlastitom ili tuđem (i djetetovom) iskustvu iz djetinjstva, a upućene su djeci kao recipijentima. Pripovijesti su to koje se mogu prenositi i često se prenose s predaka na potomke kao priče za djecu u više generacija, a prvotno su bile pripovijesti o neposredovanom iskustvu. One povezuju dijete i odraslu osobu koja pripovijeda jer mogu stvarati osjećaj prisnosti samim činom komuniciranja, ali i sadržajima koji se pripovijedaju. Njima se dijete povezuje s obitelji, ali se i informira o svojim počecima, o obiteljskim odnosima. One mogu imati zabavnu i didaktičku funkciju i pripovijedaju se djeci od najranije dobi. Odrasli mogu takve priče djetetu pripovijedati u različitim situacijama: mogu njima popunjavati vrijeme zajedničkog druženja, mogu njima upozoravati djecu, zabavljati ih i sl. Često takve pripovijesti, čak i ako inicijalno nemaju didaktičku i edukacijsku namjeru, mogu imati takve implikacije na dijete. Takve pripovijesti mogu imati implikacije i na odrasle pripovjedače koji pripovijedaju svoje iskustvo, kao i na njihove pripovijesti na način da se oni sami mijenjaju mijenjajući vlastite repertoare i mijenjajući određene sadržaje svojih pripovijesti i namjenjujući im neku drugu funkciju, funkciju pripovijesti za dijete.

Zabilježila sam nekoliko osobnih pripovijesti koje su odrasli pripovijedali djeci, ali i pripovijesti koje možemo smatrati učincima takvih praksi, odnosno pripovijesti o posredovanom iskustvu.

U primjerima koji slijede možemo promatrati složene oblike transmisije pripovijesti o osobnom iskustvu iz djetinjstva djeci kao recipijentima.

U primjeru koji sam nasloвила *Prijatelj Vanja* majka priča djetetu svoje iskustvo koje je dijete prije čulo od svoga djeda. Razgovor je to četverogodišnjeg dječaka

Andrije i njegove tridesetjednogodišnje majke Lucije o medvjediću Vanji, maminoj igrački iz djetinjstva. Razgovor je potaknut predmetom, plišanom igračkom.

Andrija: – Mama, ovo je Vanja, je li da?

Lucija: – Nije to Vanja. To je njegov prijatelj. Najbolji prijatelj.

Andrija: – Kako se on zove?

Lucija: – Nikada mu nisam dala ime. Kada bi se igrala s njime škole, onda bi ga zvala Bezimeni Imenko.

Andrija: – A Vanja, koji je onda Vanja?

Lucija: – Ovo je Vanja.

Andrija: – A, da. To je Vanja. On je tvoj najbolji prijatelj.

Lucija: – Da. On je bio moj najbolji prijatelj prije nego si se ti rodio. Sada si ti moj najbolji prijatelj.

Andrija: – Deda mi je rekao da je Vanja bio nekada žuti.

Lucija: – Ja se toga ne sjećam, ali deda mi je pričao da kad sam bila mala, da sam ga zaboravila u dućanu i da sam bila jako tužna jer ga više nismo mogli naći.

Andrija: – Jesi plakala?

Lucija: – Ne sjećam se. Mama i tata su mi drugi dan kupili novog Vanju... U biti, taj se medvjedić nije uopće zvao Vanja. Taj žuti. Nego sam novog medvjedića, ovog plavog nazvala Vanja prema nekom malom dečkiću u vrtiću. I odmah sam ga zavoljela. Sjećam se da smo se deda i ja igrali da je on Vanja i da on i ja stalno pričamo. Pričao mi je kako je kao bio u ratu i da je tamo stao u govance od krave. Pričao mi je da smo s bobolobusom išli u Falažanu.

Andrija: – Šta je bobolobusom?

Lucija: – Tako sam ja govorila za autobus kad sam bila mala. A Falažana mi je bila Fažana.

Andrija: – Baš smiješno. I ti si bila mala.

Lucija: – Da i ja sam bila mala. I bila sam stalno s Vanjom. On mi je dugo bio najbolji prijatelj. Kada bi se igrali škole, on bi imao sve petice.

Andrija: – Meni je tužno to što si ti izgubila pravog Vanju.

Lucija: – Ne treba ti biti tužno jer se ja toga uopće ne sjećam. Znam samo da jako volim Vanju i da sada najviše volim tebe.

Andrija: – A šta ti je neko ukrao Vanju?

Lucija: – Ne znam. Kažu da kad smo došli u dućan da ga više nije bilo na kasi gdje sam ga ostavila.

Andrija: – Možda ga je netko uzeo.

Lucija: – Meni to nije važno jer sada imam njega. Bilo bi mi žao da se Vanja i ja nismo sreli. Da nisam izgubila žutoga, nikada ne bi upoznala Vanju.

Ovaj razgovor, osim što pokazuje kako se pripovijest o osobnom iskustvu prenosi s generacije na generaciju, ima i snažnu odgojnu funkciju.

Primjer koji slijedi naslovljen je *Policajac* i sadrži osobnu pripovijest koja se proteže unutar konverzacijske cjeline, a koja je dijelom aktivnog repertoara pripovjedačice posljednjih petnaestak godina, a tematizira zgodu kad je

pripovjedačica imala četiri godine. U ovom primjeru pripovjedačica priču izvodi svojem četverogodišnjem sinu Jakovu, koji se bojaio policajaca.

Lana: – Ja sam se isto bojala policajaca kada sam bila mala. Mama mi je stalno govorila da ako ne jedem, ako ne spavam, ako ne napravim ovo ili ono da će ona pozvati policiju. I tako sam jedan dan bila kod jedne tete koja se zvala Ljubica. Ona je živjela sa svojom kćerkom i sa njenim mužem koji je bio policajac, ali ja to nisam znala. Sve njih sam jako voljela. Bili su mi skroz simp. Popodne sam spavala u njihovoj spavaćoj sobi i kad sam se probudila, vidjela sam na vješalici policijsko odijelo. Uplašila sam se i vikala: “Policija, policija”. I onda je u sobu došao Željko... Taj striček kojega sam ja jako voljela i objasnio mi da je on policajac i da će me on od svega čuvati, da se ne moram bojati. Bila sam jako sretna što sada ja imam svog policajca i da se ne moram više bojati. Sljedeći dan mi je mama rekla da će pozvati policiju ako sve ne pojedem, a ja sam joj rekla: “Zovi. Moj Željko je i onako policajac”. I tako se više nisam bojala policije.

Jakov: – A koga ja poznam da je policajac?

Lana: – Poznaješ barba Matu. On ti je policajac.

Jakov: – A, da, da. Pa stvarno. On je policajac.

Lana: – Ali ti znaš da se dobri ljudi ne trebaju bojati policije. Policija i postoji da bi čuvala dobre ljude. Mi smo dobri ljudi. Šta ne?

Jakov: – Najbolji. Meni i Djed Mraz uvijek nosi poklone jer sam dobar.

Lana: – Pa da.

Jakov: – A kada dobijemo kaznu za parking od policije? Onda nismo dobri?

Lana: – Dobri smo, samo smo napravili grešku i dobili kaznu. To nije ništa strašno.

Je l tako?

Jakov: (odlazi i nastavlja neku drugu aktivnost).

U ovome primjeru možemo vidjeti učinak koji pripovijesti o nekom osobnom iskustvu eksplicitno didaktičke naravi imaju na djecu, i to, ovdje, djecu dviju generacija unutar jedne obitelji. Pripovjedačica Lana svoje iskustvo straha od policijskih službenika, koje je njezina majka osnaživala zastrašivanjem, uobličuje u pripovijest koja ima upravo suprotnu namjeru od učinka koji je pripovijedani događaj imao na nju. U primjeru je razvidno da su se unutar dviju generacija jedne obitelji promijenile koncepcije odgoja. Jedna roditeljska generacija prijetnjama je ostvarivala svoje ciljeve dok druga strukturira priču sa snažnom funkcijom reduciranja straha.

Primjer koji slijedi naslovljen je *Požar* i inicijalno je osobno iskustvo i osobna pripovijest moga oca koju sam u više navrata (najčešće na moj zahtjev) čula kao dijete. Istu je pripovijest otac pričao i mome bratu, o čemu svjedoči transkript razgovora s njime čiji dio također slijedi. Očevo iskustvo pripovijedala sam svome sinu. Iako je za mene ova pripovijest bila samo jedna u nizu očevih osobnih pripovijesti koje su imale prije svega zabavnu funkciju, ona je za moga sina bila priča koja je u njemu izazvala strah, iako joj namjena uopće nije bila takva. Pripovijedala sam mu je kao i mnoge druge pripovijesti o djetinjstvima

članova obitelji, kao i o mom vlastitom. Budući da je ona izazvala strah u djetetu, pripovijest je za njega modificirana. Djed mu je naknadno pripovijedao svoju sadržajno izmijenjenu pripovijest, a u tekstu slijedi njegovo tumačenje takva postupka.

Jednu od varijanti pripovijesti koju je pripovijedao moj otac snimila sam u istraživačkoj situaciji.

Slavko: – Imao sam jedanaest godina kada sam zapalio šumu. Išao sam u peti razred. Igrao sam se šibicama. Mi smo se djeca igrali u proljeće i palili šibice i bio je jedan mali grmić paprati izdvojen. I pošto je on izdvojen iz šume, mi smo odlučili da ga zapalimo. A pošto je puhaio vjetar, a paprat je bila potpuno suha i, ono, kad smo mi šibicu primili, ono je odmah planulo zbog onog vjetra proljetnog. I paprat brzo gori. Mi smo to pokušali ugasi, ali to je nama uteklo kontroli. Kad je izmaklo kontroli, onda je počeo veliki plamen. To je velika šuma. Onda je naišao šumar i djecu skupio na hrpu: “Tko je zapalio šunu”? I čulo se ime Slavko. “Ajde ti Slavko sa mnom u selo da organiziramo ljude iz cijelog sela da dođu to gasiti”. Taj lugar Gojko je mene oslobodio. Znao je da će biti belaja kada mene odvede u selo. Organizirano je cijelo selo sa sjekirama, grabljama, vilama i to i napravili su jedan prekid te šume. Presijecanjem šume na jednom dijelu napravio se pojas gdje se moglo gasiti. I tu je požar zaustavljen i nije se mogao više širiti. Onda sam ja razmišljao... Znam što sam napravio i znam da će me otac prebiti. I ja odlučim da kući ne smijem, nego na teretni vlak za Viroviticu kod tete. Međutim, tu se stvorila mama ispred škole jer je znala da se takvo nešto može dogoditi i zagrlila me i rekla: “Ajmo mi kući”. I par riječi odgojnih mi je uputila, a ja sam stalno pitao šta će tata reći jer odande su prijetile batine. Kad sam ja došao kući, tata je sjedio sa susjedom pored kapije, ograde i odmah mi se obratio: “Gdje si ti, gospodine, što si zapalio šumu”? Na kuću su bile naslonjene šibe svih veličina. Bio je spreman da me namlati. U to se umiješala mama: “Ako dirneš ovo dijete, znaj da ja imam gdje da odem.” I tata je popustio. Stvar je bila praktički riješena tom rečenicom. Nije me tukao. (šezdesetčetverogodišnjak)

Svoju varijantu priče, kako sam napomenula, pripovijedala sam svome sinu u opuštеноj obiteljskoj situaciji. Pripovijest ga je uznemirila. Želio je o događaju razgovarati s djedom. Djed je za njega promijenio pripovijest s obrazloženjem:

Slavko: – Ja sam tu priču [kada ju je pripovijedao četverogodišnjaku] okrenuo malo jer bi bilo da se zločesti dječak igrao sa šibicama i to bi sasvim drugi učinak imalo. Nisam htio da ostane da je zločesti dečko, dakle, zločesti deda zapalio šumu. Na kraju sam mu ispričao da nisam ja tu šumu zapalio, nego neki zločesti dječak. Ja sam to sa sebe skinuo i rekao da je neki drugi dječak to zapalio. Ja sam o tome poslije razmišljao. Priča je priča, ali ta priča ostavlja dubok trag da je deda zapalio šumu. U tome je stvar. Pričao sam mu da je šuma zapaljena i da su ljudi dolazili gasiti, ali da njegov deda to nije zapalio. (šezdesetčetverogodišnjak)

O važnosti ove pripovijesti o očevu iskustvu unutar tri generacije jedne obitelji svjedoči i dio duljeg razgovora koji sam vodila s bratom. U tom razgovoru brat govori o očevim pričama i spominje pripovijest koju sam naslovila *Požar*.

Jelena: – A da li se sjećaš, odnosno, da li znaš priče, točnije, što znaš o djetinjstvu roditelja?

Željko: – Pa recimo da, da, da o djetinjstvu mojih roditelja znam više iz priča, naravno o djetinjstvu tate, nego o djetinjstvu mame. Dobro, stvar je jednostavna iz razloga zato što je, sad je tata, ono, nekako, bio zadužen da sa mnom... ili on je imao taj, možda i afinitet ili šta ja znam, da priča o tim dogodovštinama iz svog, svog djetinjstva, a mene je to strašno zanimalo i znam da bi po, ne znam po sto puta jednu priču da bi ga ja tjerao da mi priča i tako. I sjećam se puno tu, tih takvih priča koje mi je on pričao o svom, o svom djetinjstvu.

Jelena: – Na primjer? Koje ti je pričao?

Željko: – Pa ne znam, kada je vozio, vozio bicikl, pa kad su mu prsti upali u točak. Kad je slomio prste. *Sjećam se kad je zapalio šumu, paprat, jel da?* Sjećam se kad je potezao Maricu za kikice. Sjećam se priča kako je pet kilometara on, pješačio od kuće kako bi dobio kruh namazan sa mašću i sa solju, ono, prije nego što ode u školu. Pa, eto, recimo samo nekoliko. (tridesetosmogiđšnjak)

Riječ je o pripovijesti koja doslovno živi u mojoj obitelji. Mome bratu i meni ona je bila jedna u nizu tatinih priča o njegovu djetinjstvu. Bila nam je jako zanimljiva prije svega zbog tatinog odličnog umijeća pričanja priča, ali je bila zanimljiva i zbog svoje napete pripovjedne strukture i neočekivanog obrata, kao i zbog toga što je priča omogućavala identifikaciju s “malim Slavkom” i problemima u kojima se našao. S pretpostavkom da će ta pripovijest imati jednako pozitivan učinak na moga sina, pripovijedala sam mu djedovo iskustvo. Učinak nije bio isti. Nova recepcija novog obiteljskog člana pripovijest je transformirala i njezin je sadržaj učinila drukčijim (u biti neistinitim) i prihvatljivijim za dijete. Možemo se zapitati hoće li ova pripovijest o djedovu iskustvu imati mjesta u njegovu repertoaru usmenih priča i u kojem će se smjeru mijenjati?

Od svoga sam oca čula također i priču o tome kako je moj djed “završio” školu. To je jedina priča koju znam o djetinjstvu mogega djeda i jedina informacija, osim imena, o životu moga pradjeda. Priču iz djetinjstva svoga djeda jednom sam prigodom ispričala svome petogodišnjem sinu. Naknadno sam je zabilježila prema sjećanju.

Jelena: – Znaš ti da moj djed nikada nije išao u školu? Niti jedan razred.

Adrijan: – Stvarno. Nikada?

Jelena: – Nikada. Kada je moj djed bio mali, djeca su puno radila po kući, u polju. Čuvali su životinje. Svatko je imao neki svoj posao. Moj je pradjed, da moj djed ne bi išao u školu, učitelju poklonio purana da bi učitelj djeda ispisao iz škole. Tako da ti moj djed nikada nije išao u školu i nikada nije naučio niti pisati niti čitati. On je bio nepismen i nije se znao potpisati. Kada bi se morao potpisati, napisao bi samo iksić.

Adrijan: – Stvarno?

Jelena: – Stvarno.

Priča o tome kako je moj djed “završio” školu još se i danas uobličuje u priču među novim članovima obitelji. Novi član obitelji ovom pričom stvara predodžbu

o životu svoga pradjeda, o povijesnom, društvenom i kulturnom trenutku o kojem se pripovijeda, što neosporno utječe na njegovu samokonstrukciju i poimanje njegova mjesta u obitelji. Ovom pričom svoju osobnu povijest može smjestiti u širi kontekst svojih predaka o kojima i neće saznati puno više od ovoga podatka koji je uobličen u priču.

Spomenuti primjeri govore mnogo o transmisiji osobnih pripovijesti, pripovijesti o osobnom iskustvu i pripovijesti o posredovanom iskustvu s generacije na generaciju, a neki i o koncepcijama odgoja i njihovim promjenama koje se ogledaju i u promjenama koje prolaze osobne pripovijesti ili pripovijesti o osobnom iskustvu koje preci pričaju potomcima.

Oblik pripovijedanja koji se definira s obzirom na njegovu funkciju, *priča upozorenja*, ima izraženu didaktičku funkciju, a čine je tradicijski i netradicijski sadržaji. Priče upozorenja netradicijskog sadržaja često se pripovijedaju u interakcijama djeteta i odrasle osobe te one, jednako kao i one s tradicijskim sadržajem, imaju funkciju upozoravanja, zastrašivanja, čime nastoje regulirati djetetove akcije. Katkada takve priče ne moraju biti ispričane s tom namjerom, ali im učinak može biti isti.

Primjer naslovljen *Čaša* pripovijest je o osobnom iskustvu dvadesetdevetgodišnje majke upućene trogodišnjem djetetu i svojom funkcijom odgovara pričama upozorenja u tradicijskoj kulturi iako joj je sadržaj netradicijski.

Mama trogodišnjem djetetu: – Nemoj gnjaviti čašu kad iz nje popiješ. Vidiš ovo [pokazuje mu na svoj dlan]. E, vidiš, kada sam bila mala, htjela sam mami oprati čaše i gurnula sam ruku u čašu i čaša mi je pukla i odrezala ovaj dio. Jako mi je išla krv i bolilo me. Čaše mogu biti jako opasne jer se sa staklom možeš povrijediti. One nisu za igru (dvadesetdevetogodišnjakinja).

O dojmljivosti i pamtljivosti takvih pričom posredovanih iskustava svjedoči primjer naslovljen *Ujakova ozljeda*, u kojem tridesetogodišnjakinja pripovijeda o iskustvu svojega ujaka. Priču je čula kao dijete kad je tim iskustvom bila upozorena na opasnosti koje vrebaju.

Ja se sjećam priče koju su mi mama i baka pričale kad je moj najmlađi ujak, njen brat... Skakali su... Kad se peče rakija, ostatak je onaj kao... turšija takozvana... Onaj katran od šljiva i toga se baca u rupu. Djeca su skakala i najmlađi ujak je pao u to i jedva su ga poslije spasili zato što nije bilo doktora, nije bilo nikoga. To je bila recimo priča s njim koja mi je ostala strašno, zato jer su djetetu potpuno izgorjele noge. Ali bila je sreća što je imao samo četiri godine pa su se noge obnovile i to sve skupa, ali znam da mi je priča uvijek bila stravična. Baš jako. (tridesetogodišnjakinja)

U skupinu priča i pričanja koja funkcioniraju kao usmenost za djecu možemo ubrojiti i pričanja o nepristupačnim iskustvima djeteta kao usmenost za to dijete čije se nepristupačno iskustvo pripovijeda. Nepristupačna iskustva su ona koja je dijete zaboravilo, prije svega ona koja su prikrivena fenomenom dječje amnezije. Takve usmene prakse rezultiraju činjenicom da svatko od nas može pripovijedati svoje rođenje i neke doživljaje iz svojih prvih godina života koje malo tko od nas pamti. Priče su to koje slušamo od malena. Primjeri koji slijede implikacije su pripovjednih praksi o djetetovim nepristupačnim iskustvima koja su prekrivena fenomenom dječje amnezije.

Mama, mislim da mi ide dijete

E, a znaš kako je mene mama rodila? Nije bilo rodilišta niti doktora, niti čuvanja trudnoće. Moja ti je mater radila. Unosili su sijeno u štalu i ona... hop... rodit će. Kaže ona svojoj mami: – Mama, mislim da mi ide dijete. A njoj će mama: – Pričekaj, ćerice, da unesemo sijeno pa ćeš onda. Bio sam joj deveto dijete. (šezdesetjednogodišnjak)

Beba u snijegu

Kako sam ja rođen četrdeset i četvrte, u Slavoniji su tada bile završne operacije za oslobođenje i morali su se svi iz sela skrivati po šumi u nekim jarcima, tunelima, rovovima. Majke su na nekim mjestima morale ostavljati djecu da ih dječji plač ne oda neprijatelju. Mene je moja mama ostavila u snijegu u šumi cijeli dan. Imao sam tada možda tri mjeseca. Napravili su nam neku nastambu od granja, omotali nas u sve što su imali i ostavili na sigurnom, a oni su bježali u šumu. Možeš misliti kako je mami bilo ostaviti bebu. Ali morali su. Jedino tako smo se mogli spasiti i mi djeca i roditelji. (šezdesetčetverogodišnjak)

Početak našeg života prekriven je zaboravom. U psihologiji je taj fenomen Freud nazvao dječjom amnezijom (npr. Bauer 2007:50-83; Fivush i Schwarzmueller 1998; West i Bauer 1999), a empirijska istraživanja su pokazala da ona prekriva prvih nekoliko godina čovjekova života (obično između dvije i tri i pol). Sjećanje na svoje početke neki dovode u vezu s “dospijecem u jezik”. Sam “dolazak na svijet” nije i trenutak samoopažanja, trenutak vlastitog početka (Sloterdijk 1992:25-33). Početna poglavlja autobiografija i počeci pripovijedanja o sebi ipak počinju ne samo trenucima vlastita rođenja nego se pripovjedači katkad izdignu “iznad horizonta onog samoznanog” pri čemu posežu za “znanjem, za pričama iz obiteljskih prepričavanja, za onim što je naknadno kolportirano i prenošeno” (Sloterdijk 1992:26).

Nastajanje u inat fašizmu

Ja sam ti ratno dijete. Napravljen sam u jeku rata. Moji su mama i tata bili u Njemačkoj kada sam ja začet. Začeli su me iz inata fašizmu. Mama je sa svojom sestrom bila u Njemačkoj u radnom logoru gdje su proizvodili staklo, a tata je bio na prisilnom radu u jednoj obitelji. Svidio se gazdarici pa su ga tamo držali. Jednom su se njih dvoje sreli i eto, nastao je mali Mirko (šezdesetpetogodišnjak).

Sloterdijk je primijetio da su neki autori autobiografija, kao što i pripovjedač posljednjeg primjera naslovljenog *Nastajanje u inat fašizmu* “slikali [...] široke kulturno-povijesne freske kako bi karakterizirali točku svojeg zemaljskog pojavljivanja, kao da događaj svojeg rođenja žele uroniti u neku svjetsko-povijesnu objektivnost i preličiti *horror vacui* koji zrači iz predodžbe o jednom svijetu u kojem još nije bio prisutan ja kao govoreći subjekt” (Sloterdijk 1992:26-27).

Pričanja o (ne)posredovanom iskustvu u djetetovoj nazočnosti

Spomenuti primjeri u kojima se pripovijeda o djetinjstvu drugih ljudi, posebno predaka, svoje uporište imaju u pričanjima o djetinjstvu i iskustvima djetinjstva odraslih kao usmenosti za djecu, ali i u praksama pričanja o osobnom iskustvu u djetetovoj nazočnosti. Takve narativne prakse svoje “praoblake”, svoje preteče, ne moraju imati u izravnom pripovjednom susretu, izvedbi.

Pripovijedanja o osobnom iskustvu u djetetovoj nazočnosti mogu se javljati u trima varijantama, ovisno o čijem se iskustvu pripovijeda, a to su:

1. o osobnom iskustvu iz djetinjstva odrasle osobe koja pripovijeda,
2. o iskustvu iz djetinjstva neke druge odrasle osobe koja nije nazočna,
3. o djetetu i djetetovu osobnom iskustvu.

Promotrimo prvo primjer koji sadrži sve tri varijante narativnih praksi pripovijedanja o osobnom iskustvu u djetetovoj nazočnosti isprepletenih u složenu konverzacijsku strukturu. U njemu se pripovijeda o osobnom iskustvu iz djetinjstva odrasle osobe koja pripovijeda, dakle, neposredovanom iskustvu, o iskustvu iz djetinjstva neke druge odrasle osobe koja nije nazočna, dakle posredovanom iskustvu i o djetetu i djetetovu osobnom iskustvu kojemu pripovjedači posreduju u dječjoj nazočnosti. Primjer, dakle, sadrži pripovijesti odraslih u *dječjoj nazočnosti* o vlastitim ili tuđim iskustvima iz djetinjstva, o djetetovim iskustvima, zatim dječje pripovijedanje vlastitog iskustva, interveniranje odraslih u dječje pripovijedanje (vidi sljedeće potpoglavlje), reakcije djeteta na pripovijest roditelja koja nije bila upućena njemu kao recipijentu te pripovijedanje o djeci kao ratificiranim sudionicima. Ova se konverzacija odvijala u kući tridesetsedmogodišnje Nede i njezine petogodišnje kćeri Nike, a sudjelovali su petogodišnji Vito i tridesetjednogodišnja Martina. Vito se spotaknuo na prag.

Neda Viti: – Ajme meni! Pazi miecek! Srce će mi stati od tebe i Nike.

Neda Martini: – Nika je neki dan pala preko praga. Ja sam ostala bez daha. Bila je u nekim glupim šlapama i zaletila se u vrt i tako se razbila preko praga da mi je srce stalo.

Neda Niki: – Nika, dođi pokaži teti Martini nogu.

(Nika podiže suknju i pokazuje Martini ranu na nozi.)

Martina: – Uuu! Baš si se gadno udarila. Jel te boli?

Nika: – Pa malo me boli, ali ne jako.

Vito Niki: – Ja sam kad sam bio manji..., kad sam učio voziti bicikl išao s mamom i tatom na onaj veliki zavoj na Jarunu prije otoka Mladosti i pao sam u travu. Sreća je da sam imao kacigu. Malo sam si raskrvario ruku. Sada vozim po tom zavoju i nagnem se ovako. Bez problema. I više se nagnem od tate. Više nisam padao. Ja ti vozim bicikl na dva kotača, znaš.

Martina Viti: – Tada si tek učio voziti bicikl. To je normalno da kada učiš voziti bicikl padneš koji put. Sada si već majstor i voziš bolje od mene.

Vito Niki: – Da. Ja ti idem ovako. Tada sam malo plakao, ali ništa. Brzo je prošlo.

Neda Niki: – Nika, hoćeš ispričati teti Martini i Viti kada si Marka (Nikinog brata) ubola slamkom od wd 40 u oko?

(Djeca nastavljaju igru u dvorištu, ali dovoljno su blizu da iako su zaokupljena svojim aktivnostima, nazoče daljnjem razgovoru Martine i Nede.)

Neda Martini: – Čovječe! Škripala su nam vrata i uzela sam wd 40 da malo to natopim da ne škripi. Ostavila sam to na šanku i ona uzme i ode maltretirati Marka. Kad dođem ja, a njemu u kutu oka sve crveno. Katastrofa. Odmah trči na hitnu. Šta ja znam, ipak je to kemikalija. Otrov živi.

Martina Nedi: – Kada sam ja bila klinka, brat me uboo s vilicom u prst. Ganjali smo se po tanjuru i on mi je htio nabosti nešto iz tanjura. Ja sam stavila ruke preko tanjura i probo mi je prst. Ostala mi je ovako vilica u prstu. Mama se vratila s dežurstva. Ona je radila u bolnici i od sramote me nije htjela voditi u bolnicu, nego me tata vodio.

Neda Martini: – Probo ti je prst?

Martina Nedi: – Da.

Neda Martini: – Fuij! Ja sam se sa svojom sestrom isto klala. Nismo mogle proći jedna pokraj druge da nekome ne poteče krv. A ja sam bila strašno smotana. Samo sam padala. Šivali su me valjda deset puta u životu.

Martina Nedi: – Kada je moj brati bio mali, pao je sa više od deset stepenica kod mame u selu. Stepenice još nisu bile završene, nego su bile onako grube i kvrgave. Rascope si je glavu i vodili su ga na šivanje. A kad sam ja bila mala, brat mi je prodao foru da taj ožiljak što ima na glavi da je to bio na operaciji na kojoj su mu vadili pola mozga jer je bio prepametan za upis u školu.

Vito Martini: – Ko, ja?

Martina Viti: – Ma ne ti. Luka.

Vito Martini: – On je išao na operaciju mozga?

Martina Viti: – Ma ne, to me samo zezao.

Sličnih primjera u svakodnevici ima pregršt. Druženja roditelja i djece obiluju takvim narativnim praksama u djetetovoj nazočnosti.

Narativne prakse o djetetu u njegovoj nazočnosti iznimno su česte te mogu imati brojne, katkad nepredvidive učinke na dijete. Promotrimo s nekoliko primjera narativnih praksi pripovijedanja i izvještavanja o djetetu u njegovoj nazočnosti iz prikupljenog korpusa.

U primjeru naslovljenom *Poplun i šlifer* sudjeluju Tina, odgajateljica u vrtiću, i Jasmina, majka četverogodišnjeg dječaka Grgura, čije iskustvo pripovijeda Tina. Primjer pokazuje i uključivanje djeteta kao ratificiranog sudionika.

Tina Jasmini: – Slušaj ovo. Pošaljem ti ja njega (dječaka) kod spremačice da mi donese šlifer za poplun. Tu smo nešto radili, a ja nisam mogla otići jer sam bila sama. I vidim ja on mene blijedo gleda. Pitam ja njega zna li što je šlifer. I on, naravno, nema pojma. Objasnim ja njemu šta je šlifer i on si izabere Dina da ide s njime kod spremačice.

Tina Grguru: – Je l tako Grga?

Tina Jasmini: – Vraćaju se njih dvojica sa nekim ogromnim bijelim šliferom i on me opet blijedo gleda i kaže mi: “Tina, šta nemaš ništa ljepše da umotaš taj poklon. Imam ti ja doma ukrasnih papira”. Umrla sam od smijeha.

Jasmina Tini: – On je skužio šta je šlifer, ali je za poplun čuo poklon. (smijeh)

Jasmina Grguru: – Ljubavi moja.

Takva su pričanja u djetetovoj nazočnosti važna jer pružaju djetetu model za interpretiranje svoga odgovora, reakcije na neki prošli događaj i konverzacijsku i pripovjednu situaciju te da je poveže s tuđim akcijama u toj istoj situaciji kao i u novonastaloj situaciji u kojoj se događaj prepričava. Dijete koje nazoči takvim pričama interpretira vlastito iskustvo. Takve priče “djetetu personaliziraju interpretativne strategije kulture primjenjujući ih na djetetovo vlastito iskustvo” (Miller 1994:169). Tako djeca uče i koja su iskustva vrijedna pripovijedanja.

Osim toga, pripovijedanjima o djetetu u njegovoj nazočnosti odrasli ne samo da komuniciraju određene predodžbe o djeci, predodžbe koje reflektiraju širi sustav (sub)kulturnih značenja u zajednici, već i pružaju modele interpretacije i konstrukcije iskustva. Uključivanjem u tu osobitu narativnu praksu oni i indeksiraju implicitne kulturne predodžbe o dječjoj “prirodi” (Miller *et al.* 1990:298).

Peggy Miller smatra da analize pričanja u djetetovoj nazočnosti i pričanja o djetetu (isto tako, zaključci se mogu primijeniti na uzajamne naracije djeteta i drugih) pokazuju da su sebstva, kako su reprezentirana u pričama, relacijska sebstva. Relacijska priroda sebstva ovdje nije prisutna samo na razini pripovijedanog događaja (kako je protagonist reprezentiran u prošlom događaju) već na razini događaja pripovijedanja (Miller 1994:172). Narativne prakse su društvene prakse: pripovijedano sebstvo je konstruirano s i u odnosu na druge ljude. Iskustva djeteta predmet su selekcije, interpretacije, osporavanja i razrade drugih (Miller 1994:172; vidi i Miller *et al.* 1990). Pri tome distribucija prava na priču o vlastitom iskustvu (primjerice kad netko od osoba bliskih djetetu uzima pravo na priču o djetetovom osobnom iskustvu) upućuje i na distributivnu prirodu

pripovijedanog sebstva. Osobno pripovijedanje važno je sredstvo kojim djeca s članovima obitelji i osobama bliskima u svakodnevnom životu doživljavaju sebe i reinterpreteraju doživljaje sebe samih u odnosu s drugima. S tim je u vezi pripovijesti o osobnom iskustvu i osobne pripovijesti nemoguće jednoznačno razlikovati i povući oštru granicu koja ih dijeli od pripovijesti o posredovanom iskustvu, iako ih je u književnoteorijskom smislu lako razlikovati prema kriteriju tko govori, odnosno je li pripovjedač u prvom ili trećem licu. Međutim, granica postaje sve nejasnijom pitanjem tko gleda, odnosno tko je fokalizator priče ili nekog njezinog dijela (Genette 1992). Time razvidnom postaje složena mreža distribucije prava na priču o nečijem iskustvu kao i na relacijsku prirodu sebstva. Pripovijesti o osobnom iskustvu, kao i osobne pripovijesti, nisu osobne, one su konaracijske, kokognicijske i komnemonijske prakse između sebstva i drugoga ili drugih.

Iskustva koja djetetu mogu biti dostupna jedino pričom o njima su, primjerice, vremenski nepristupačna iskustva (kao što su ona koja su se dogodila prije nego što se dijete rodilo), prostorno nepristupačna iskustva (koja su vezana uz prostor iz kojeg je dijete isključeno) i emocionalno i kognitivno nepristupačna iskustva (zbunjujuća iskustva kojima je dijete svjedočilo) (Miller 1994:167; Miller *et al.* 1990:305). Učinci pričanja takvih iskustava u dječjoj nazočnosti jesu i djetetova prepričavanja tuđih iskustava kao i učenje pripovijedanja vlastitoga iskustva, dakle, učinak im je, ukratko, narativna, žanrovska i mnemonijska socijalizacija i uključivanje u aktivno sudjelovanje komunikacije narativnim praksama.

Jedan od mogućih učinaka pričanja o osobnom iskustvu u djetetovoj nazočnosti i pričanja o osobnom iskustvu djetetu kao recipijentu može biti i prisvajanje tuđih priča kao djetetovih vlastitih (Miller *et al.* 1990:302-305; Miller 1994:167-168), “pretvaranje” tuđih osobnih iskustava u fikcionalnu priču, kao i poistovjećivanje s nekim od protagonista priče.

Primjer koji slijedi svjedoči o fenomenu “pretvaranja” tuđih iskustva u fikcionalnu priču, a naslovljen je *Životinjsko carstvo*. Resursi tih priča mogu biti priče o (ne)posredovanom iskustvu u djetetovoj nazočnosti, ali i priče o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva namijenjenih djeci.

Jednom sam prigodom svome sinu pričala kako je moj sedam godina stariji brat bio jako sretan kad sam se rodila. Jako je želio sestru. Kada su iz rođilišta nazvali da mome ocu prenesu sretnu vijest, moj je brat bacio veliki snop sličica *Životinjsko carstvo* po dnevnom boravku. Prema priči znam da su te sličice danima skupljali. Sličan sadržaj ima osobna pripovijest moga brata koja se temelji na sjećanju, a koje je potpomognuto statusom te priče u aktivnom obiteljskom

repertoaru. Sadržajem je slična i moja osobna pripovijest koja se temelji na znanju o prvim danima moje prošlosti, a i ona svoje podrijetlo ima u njegovim pričanjima i pričanjima naših roditelja u mojoj nazočnosti, ali i pričama upućenima meni. Tu sam priču o posredovanom iskustvu svoga brata, a povezanu s mojim rođenjem, koja je, koliko to jedna priča može, bila važnim dijelom bratsko-sestrinskih odnosa i našeg bratsko-sestrinskog identiteta, sinu pripovijedala da bih ga unaprijed odobrovoljila za eventualnu prinovu u obitelji. Nekoliko mjeseci nakon toga snimila sam njegovu fiktionalnu priču koja svoje podrijetlo ima u spomenutoj priči. Na njegovu inicijativu igrali smo se da je on vozač Formule 1 Giancarlo Fisichella, a ja njegova sedam godina mlađa sestra.

Adrijan: – Ja sam ti Giancarlo Fisichella, a ti si moja mlađa sestra. Ja sam ti puno stariji od tebe, znaš. Ja sam ti išao u školu kad si se ti rodila. Ja ti imam trideset i dvije godine. Ti imaš čak sedam manje od mene. Koliko onda ti imaš?

Jelena: – Ja ti onda sada imam... dvadeset i pet.

Adrijan: – Da, da, da. Dvadeset i pet. Kad si bila mala, bila si jako slatka. Kao Una. Znaš, kad si se ti rodila, ja sam ti bacio ovoliko puno sličica *Životinjsko carstvo* po cijelom dnevnom boravku. Zvali su iz rodilišta i ja sam... puf..., sve pobacao. Tata i ja smo ih danima skupljali. Bio sam jako sretan. Draga moja. Jako te volim. Ja ti sada idem voziti Ferrari. Hoćeš navijati za mene?

Jelena: – Naravno da ću navijati za svoga bracu. Fi-si-ke-la! Fi-si-ke-la!

Adrijan: – Stavljam kacigu i fiju...

Kad odrasli pripovijedaju o djetetovu iskustvu ili kad interveniraju u dječje pripovijedanje, oni implicitno prihvaćaju djetetovo iskustvo i odnose se prema njemu kao da se ono podudara s njihovim vlastitim. Kada dijete prihvaća tuđe iskustvo kao svoje vlastito, ono zamjenjuje priču za iskustvo, tuđe za vlastito, posredovanjem priče o tuđem iskustvu.

Uzajamna naracija djeteta i odrasle osobe ili interveniranje u dječje pripovijedanje

Djeca mogu, dakako, biti pripovjedači vlastitog iskustva. Međutim, često su djeca uključena u pripovjedne prakse kao suradnici, odnosno konaratori vlastitog iskustva. Praksa uzajamne naracije djeteta i odrasle osobe još je jedna potvrda iznesenim stavovima da je sebstvo relacijsko i distribucijsko i da je granicu između pripovijesti o osobnom iskustvu ili osobne pripovijesti i pripovijesti o posredovanom iskustvu nemoguće jednoznačno povući.

Intervencija odraslih može podržati priču, odnosno djetetovu interpretaciju događaja. Pri tome odrasla osoba i dijete zajedno razvijaju i elaboriraju priču. Odrasla osoba može propitivati interpretaciju djetetova iskustva, odnosno njegovu pripovijest o osobnom iskustvu, nudeći drukčiju perspektivu zapamćenog događaja. U oba slučaja odrasla osoba iznosi, ili izravno i ustrajno, ili suptilno

i nenametljivo, vlastitu verziju dječjeg iskustva. Odrasla osoba to može činiti postavljanjem pitanja ili komentirajući, tumačeći, čime usmjerava dijete prema aspektima koje ona smatra važnima (Miller *et al.* 1990:299-300). Takve prakse nude model društveno prihvatljivih oblika pričanja i upućuju dijete na priče koje su vrijedne pripovijedanja, načine na koje se pamti prošlo iskustvo, pripovjedne modele koji su za to prihvatljivi, odnosno načine strukturiranja iskustva u narativni diskurs na društveno prihvatljiv i poželjan način. Prakse interveniranja u dječje pripovijedanje usmjeravaju dijete na to kako interpretirati vlastita iskustva i stvarati priče o njima.

Prakse uzajamne naracije djeteta i odrasle osobe te interveniranje i uređivanje dječjeg pripovijedanja upućuju ne samo na promišljanje o praksama odraslih kao onima u kojima odrasli pomažu djeci da pripovijedaju osobno iskustvo, s obzirom na to da su takve prakse prije svega eksplicitno didaktične i njima učimo djecu kako govoriti, pamtili i razumjeti vlastito iskustvo, već upućuju na to da takve narativne prakse indeksiraju status djeteta u širem društvenom kontekstu. Djetetu pripadaju prava govornika, ali mu se istodobno dijelom odriču prava autorstva (usp. Miller *et al.* 1990:299). Dječji “glasovi” manje su povjerljivi od “glasova” odraslih jer djeca, navodno, još nisu kompetentni govornici vlastitog iskustva.

I bez izravnog interveniranja u nečije pripovijedanje publika je uvijek konarator priče. Goffman je uočio da će ponekad sudionik svakodnevnog neformalnog razgovora održavati svoju priču u nekoliko uzastopnih izmjena, a umetnuti govor drugih poprima oblik ohrabrenja, pokazivanja pozornosti i ostalih “pozadinskih efekata” (1986:509).

Upravo zato što je prisjećanje (a time i pripovijedanje o prošlosti) temeljni proces uspostavljanja našeg poimanje sebe i naših odnosa s drugima, način na koji se roditelji i djeca prisjećaju (i na koji pripovijedaju), presudan je za dječji razvoj razumijevanja vlastite prošlosti i sebe samih. Različiti stilovi kojima roditelji pomažu djeci u strukturiranju pripovijesti o prošlim iskustvima rezultiraju i različitim razumijevanjima i procjenama aktivnosti prisjećanja kod djece (Fivush *et al.* 2005:342). Djeca u većini slučajeva uče vještine prisjećanja i pripovijedanja prošlog iskustva, a ne sadržaj pojedinog iskustva. Dječja sjećanja mogu biti oblikovana onako kako roditelji za njih strukturiraju događaje, jednako kao što na sjećanja roditelja može utjecati ono što djeca naglase u prisjećanju. “I roditelji i djeca prilagođavaju svoja osobna sjećanja u svjetlu zajedničkog prisjećanja, ali ova rekonstruirana sjećanja nisu potpuna fikcija bez veze s izvornim iskustvom. Ona su radije *pregovarana* sjećanja – izmijenjena, ali ne i ponovno izmišljena” (Fivush *et al.* 2005:344; usp. Barclay 2005; Robinson 2005).

Pričanja o djeci i pričanja o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva među odraslima

Teško da bismo mogli govoriti o oblicima pričanja o djeci i pričanja o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva među odraslima a da gotovo svakoj pojedinoj priči ne nađemo “praoblik” u narativnom okružju u kojemu djeca žive, i to na dva načina:

1. Ako je riječ o odraslim pripovjedačima koji pripovijedaju svoje iskustvo iz djetinjstva, za pretpostaviti je da je ta priča jednom, kad je pripovjedač bio dijete, već bila ispričana ili da je bila pripovijedana u konaraciji s odraslima ili prepričavana i reinterpetirana u njegovoj nazočnosti, pa čak i ako je njezin “praoblik” bio inicijalno pripovjedačeva pripovijest.

2. Kada se pripovijeda o djetetovu iskustvu ili nekom drugom (ne)posredovanom iskustvu, dijete se često nalazi u tom narativnom okružju i klupko narativnih praksi se opet zapliće u složenu mrežu pričanja i transmisija pripovijesti.

U oblicima pričanja o djeci i oblicima pričanja o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva među odraslima nataloženi su svi učinci narativnih praksi koje smo do sada izdvojili i te će pripovijesti (koje se pričaju među odraslima) u budućnosti, u nekoj drugoj situaciji, perpetuirati model praksi koje povezuju dijete i odraslu osobu.

Malo je primjera pričanja o (ne)posredovanim iskustvima iz djetinjstva za koje možemo sa sigurnošću ustvrditi da nisu nastajali i da se nisu transformirali i prenosili u narativnom okružju u kojemu djeca žive i da nisu izravna veza između roditelja ili odrasle osobe i djeteta, već da se u njima pripovijeda iskustvo koje dijete nije svojom voljom i spletom okolnosti dijelilo s odraslima.

Takav je primjer priča tridesetosmogodišnjeg muškarca smještena unutar konverzacije u kojoj sudjeluje i pripovjedačeva majka Ivana, čije reakcije na priču pokazuju kako ona za to iskustvo nije znala jer zbog neugodnosti nije bilo predmetom uzajamne naracije u obitelji. Primjer je naslovljen *Isprika Danijelovoj mami*.

Branko: – Što se tiče igara, ne sjećam se ničeg što bi mi ostalo, ono, što bi me... ono... Osim, recimo, tamo kako je bio taj Štefanije Ravnić, pa u onom donjem dijelu je bila, kao nekih tridesetak metara, neka kao staza gdje se trčalo i znam da bi se tu stalno natjecali ko će prvi stići od zida do zida. I sjećam se nekog malog Danijela, koji je bio najbrži, je l da. I jednom kad je on stigao prije mene, ja sam ga poslo u piz.. materinu. Tog se sjećam. I da se on požalio učiteljici, ovoj... teti, drugarici u vrtiću i da je ona meni rekla da se ja moram ispričat njegovoj mami, što meni nije apsolutno bilo jasno šta se ja imam ispričavat njegovoj mami, kad sam ja njega poslao u piz.. materinu. Razumiješ? Kakve veze ima njegova mama s time?

Znaš, to meni nije, znaš ono, šta sad, ispričat se... Ne ispričaj se Danijelu. Da je rekla, ispričaj se Danijelu, pa ajde, ispričaš se Danijelu...

Ivana: – To bi bilo logično.

Branko: – Da, šta se ja imam ispričavat njegovoj mami? Pa nisam ja ništa njegovoj mami reko, nego njemu. Toga se sjećam. I to, da me driblala oko toga i da mi ništa nije bilo jasno.

Ivana: – A koja teta?

Branko: – Ne znam. Nisam ja siguran da l je bila Vjeka ili Blanka. Ali se sjećam kad smo isto imali spavanje u vrtiću i ja sam spavao dole na... Sjećam se toga, spavao sam u... To je poslije bio krevet na kat. Kreveti na kat su bili. Spavao sam dole, a pored mene je bila...

Ivana: – Vidiš, ja se toga ne sjećam da su bili kreveti...

Branko: – A pored mene je bila... Maja se zvala, curica, je l da, gdje bi se ja i ona u nekom, ne znam da l ja i ona, ili ja samo s njom, više nemam pojma, igrali doktora. E. I valjda sam, ono, ne znam, sam je pipkao, ne znam ni ja šta je bilo, i došla je Vjeka sa šibom i prasnula me par puta sa šibom.

Ivana: – To je ona stara bila, je l tako?

Branko: – Da, ona stara. Jer sam, kao, malu Maju ono ja nešto tu, kao... I isto mi nije bilo jasno zašto sam onda dobio batine, uopće.

Istraživač: – Ni na kraj pameti...

Branko: – Da, mislim. Šta? Igro sam se doktora sa, znaš, nismo spavali, jebiga, nego smo se pipkali tamo, šta ja znam šta je bilo.

Ivana: – Dosta se ti toga sjećaš, to mi nismo prepričavali, taj...

Branko: – Ne. Ne.

Ivana: – Ja to, to ne znam.

Roditelji, dakle i *bez dječje nazočnosti* pripovijedaju dječja iskustva, često pričaju o djeci, često pričaju o svome djetinjstvu. Od djetetova rođenja o djetetu se priča bilo u njegovoj nazočnosti ili bez nje. Pripovijeda se o prošlim iskustvima iz vlastitog djetinjstva. Katkad (ne)posredovana pričanja o djetinjstvu, odnosno njihove varijante mimo dječje nazočnosti možemo promatrati kao načine na koje smo mi sami socijalizirani, dakle kao učinak jezične, narativne, žanrovske i mnemonijske socijalizacije nas samih. Katkad takva pričanja nekim drugim putevima postanu pripovijesti koje djeca znaju ili koje su čuli, skupljajući s vremenom informacije o njima. Raznim drugim neizravnim putevima takva pričanja mogu postati resursima za neka nova pričanja nekih novih generacija u nekim novim prilikama i kontekstima te mogu proizvoditi neke nove učinke. Djeca i odrasli svakodnevno pripovijedaju jedni o drugima te stvaraju različite osobne i generacijske predodžbe jedni o drugima, čime (re)konstruiraju svoje odnose, iako su to pričanja koja ne uključuju njihovu izravnu interakciju.

Pričanja o djetinjstvu u svakodnevici isprepletana su u složenu mrežu posredovanih i neposredovanih iskustava, sjećanja, znanja, kognitivnih aktivnosti i pričanja djece i odraslih. Iako metodološki u cijelosti neuhvatljiva, i samo djelomičan uvid u tu složenu mrežu praksi pokazuje brojne dinamične

socijalizacijske, konverzacijske, uzajamno naracijske, mnemonijske i kognitivne aktivnosti te razvojne aspekte pripovijedanja, recepcije i transmisije pripovijesti unutar obitelji i malih grupa, ali i s obzirom na životni ciklus pojedinaca. Iz te perspektive gotovo da se i ne čini pretjeranim reći da “[ž]ivot bez priča [o njemu] uopće ne bi bio život” (Smith, prema Fivush 2008:49), barem ne onakav kakvog poznajemo.

NAVEDENA LITERATURA

- Barclay, Craig R. 2005 [1995]. “Autobiographical Remembering. Narrative Constraints on Objectified Selves”. U *Remembering Our Past. Studies in Autobiographical Memory*. David C. Rubin, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 94-125.
- Bauer, Patricia. 2007. *Remembering the Time of Our Lives. Memory in Infancy and Beyond*. New York, London: Psychology Press.
- Bauman, Richard. 1975. “Verbal Art as Performance”. *American Anthropologist. New Series* 77/2:290-311.
- Bauman, Richard. 1986. *Story, Performance, and Event. Contextual Studies of Oral Narrative*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
- Bruner, Jerome. 1986. *Actual Minds, Possible Worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Corsaro, William i Peggy Miller, ur. 1992. *Interpretative Approaches to Children's Socialization*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Eisenberg, Ann R. 1985. “Learning to Describe Past Experience in Conversation”. *Discourse Processes* 8/2:177-204.
- Fivush, Robyn i April Schwarzmüller. 1998. “Children Remember Childhood. Implications for Childhood Amnesia”. *Applied Cognitive Psychology* 12/5:455-473.
- Fivush, Robyn, Catherine Haden i Elaine Reese. 2005 [1995]. “Remembering, Recounting, and Reminiscing. The Development of Autobiographical Memory in Social Context”. U *Remembering Our Past. Studies in Autobiographical Memory*. David C. Rubin ur. Cambridge: Cambridge University Press, 341-359.
- Fivush, Robyn i Katherine Nelson. 2006. “Parent-Children Reminiscing. Locates the Self on the Past”. *British Journal of Developmental Psychology* 24:235-251.
- Fivush, Robyn. 2008. “Remembering and Reminiscing. How Individual Lives Are Constructed in Family Narratives”. *Memory Studies* 1/1:49-58.
- Genette, Gérard. 1992. “Tipovi fokalizacije i njihova postojanost”. U *Suvremena teorija pripovijedanja*. Vladimir Biti, ur. Zagreb: Globus, 96-115.
- Goffman, Erving. 1986 [1974]. *Frame Analysis. An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.

- Goodwin, Charles i John Heritage. 1990. "Conversational Analysis". *Annual Review of Anthropology* 19:283-307.
- Habermas, Tilmann i Susan Bluck. 2000. "Getting a Life. The Emergence of the Life story in Adolescence". *Psychological Bulletin* 126/5:748-769.
- Habermas, Tilmann. 2007. "How to Tell a Life. The Development of the Cultural Concept of Biography across the Lifespan". *Journal of Cognition and Development* 8/1:1-31.
- Hudson, Judith A. 1990. "The Emergence of Autobiographical Memory in Mother-Child Conversations". U *Knowing and Remembering in Young children*. Robyn Fivush i Judith A. Hudson, ur. New York: Cambridge University Press, 166-196.
- Hymes, Dell. 1971. "The Contribution of Folklore to Sociolinguistic Research". *Journal of American Folklore*. 84/331:42-50.
- Labov, William i Joshua Waletzky. 1997 [1967]. "Narrative Analysis. Oral Versions of Personal Experience". U *Oral Versions of Personal Experience. Three Decades of Narrative Analysis. Special Volume of a Journal of Narrative and Life History*, 7:3-38. <http://www.clarku.edu/~mbamberg/LabovWaletzky.htm> (pristup 22.03.2011.).
- Miller, Peggy J. i Linda L. Sperry. 1988. "Early Talk about Past. The Origins of Conversational Stories of Personal Experience". *Journal of Child Language* 15/2:293-315.
- Miller, Peggy J. i Barbara Byhouwer Moore. 1989. "Narrative Conjunctions of Caregiver and Child. A Comparative Perspective on Socialization through Stories". *Ethos* 17/4:428-449.
- Miller, Peggy J., Randolph Potts, Heidi Fung, Lisa Hoogstra i Judy Mintz. 1990. "Narrative Practices and the Social Construction of Self in Childhood". *American Ethnologist* 17/2:292-311.
- Miller, Peggy J., Judith Mintz, Lisa Hoogstra, Heidi Fung i Randolph Potts. 1992. "The Narrated Self. Young Children's Construction of Self in Relation to Others in Conversational Stories of Personal Experience". *Merrill-Palmer Quarterly* 38:45-67.
- Miller, Peggy. 1994. "Narrative Practices. Their Role in Socialization and Self-Construction". U *The Remembering Self. Construction and Accuracy in the Self-Narrative*. Ulric Neisser i Robyn Fivush ur. Cambridge: Cambridge University Press, 158-179.
- Miller, Peggy J., Heidi Fung i Judith Mintz. 1996. "Self-Construction through Narrative Practices. A Chinese and American Comparison of Early Socialization". *Ethos* 24/2:237-280.
- Ochs, Elinor i Bambi B. Schieffelin. 1984. "Language Acquisition and Socialization. Three Developmental Stories and Their Implications". U *Culture Theory. Essays on Mind, Self and Emotion*. Richard A. Shweder i Robert A. LeVine, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 276-320.
- Ochs, Elinor, Ruth Smith i Carolyn Taylor. 1989. "Detective Stories at Dinnertime. Problem-Solving through Co-Narration". *Cultural Dynamics* 2/2:238-257.

- Ochs, Elinor. 2002. "Becoming a Speaker of Culture". U *Language Acquisition and Language Socialization. Ecological Perspectives*. Claire Kramsch, ur. London, New York: Continuum, 99-120.
- Robinson, John A. 2005 [1995]. "Perspective, Meaning, and Remembering". U *Remembering Our Past. Studies in Autobiographical Memory*. David C. Rubin, ur. Cambridge: Cambridge University Press, 199-217.
- Schieffelin, Bambi B. i Elinor Ochs. 1986. "Language Socialization". *Annual Review of Anthropology* 15:163-191.
- Sloterdijk, Peter. 1992. *Doći na svijet, dospjeti u jezik. Frankfurtska predavanja*. Zagreb: Naklada MD.
- Stahl, Sandra Dolby. 1989. *Literary Folkloristics and Personal Narrative*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- West, Tiffany A. i Patricia J. Bauer. 1999. "Assumptions of Infantile Amnesia. Are There Differences between Early and Later Memories?". *Memory* 7/3:257-278.

THE ORIGINS, THE LIFE AND THE REFLECTIONS OF STORIES ABOUT (NON)MEDIATED CHILDHOOD EXPERIENCE IN THE FAMILY AND SMALL GROUPS

SUMMARY

Ever since its birth, a child is a part of a narrative environment where people largely narrate their own and the child's past experience. Children may be onlookers, they may be literally merely present while a narrative or a conversation is taking place, they may be more or less independent participants, and sometimes they may be independent narrators, which depends on the child's age, its interests and current activities, the adults' intentions and their current activities, the conversational context and numerous social and cultural factors.

Children may hear certain narratives of other people's experience several times and may remember them, making them a part of their own repertoire of the mediated experience of others. Certain narratives about the child's own experience may become a part of the child's active repertoire by mediation of others (thus becoming a personal narrative in the sense of a folklorist genre); other narratives may remain unmediated. Children may hear or tell certain stories only once, forgetting many of them and remembering only some. They may influence the child's perception of the self and others. Sometimes, they may produce unexpected effects, becoming narratives important for the life of the child and the future adult.

There are a variety of narrative practices about personal experience in the narrative context in which the child lives. They may have far-reaching effects and repercussions on the narrative practices of the child and the future adult, as well as on his/her social construction of the self. Given this background, this article focuses on the possibilities of examining the situatedness of narratives in a conversation as well as the situatedness of narratives in the life of an individual, the family and small groups, based on an example of four common narrative practices.

Key words: narrative socialization, storytelling about childhood, narrative environment, ethnography of communication, conversation analysis, language socialization research